Tauras Poška

Eišiškių Kristaus Karaliaus žengimo į dangų bažnyčios teritorija

2012 m. rugpjūčio–rugsėjo mėnesiais APC atliko žvalgomuosius tyrinėjimus Eišiškių Kristaus Karaliaus žengimo į dangų bažnyčios teritorijoje (UK 24487) (Šalčininkų r., Eišiškių miestelis, Bažnyčios g. 39). Žvalgomieji tyrinėjimai vykdyti renovuojamų ir naujai statomų lietaus surinkimo šulinių vietose. Jų metu iškasta 11 šurfų – tyrinėtas bendras 48 m^2 plotas. Archeologiniai žvalgymai nuo bažnyčios iki šulinių kastų tranšėjų (iš viso 10) vietose atlikti 40,5 m^2 plote.

Pagal istorinius duomenis, pirma bažnyčia Eišiškėse pastatyta 1433 m. Dabar esančios Eišiškių Kristaus karaliaus žengimo į dangų bažnyčios vietoje pirmas bažnyčios pastatas pastatytas XVI a. pradžioje (1524 m.). 1655 ir 1706 m. bažnyčia sudeginta karo su Rusija ir Šiaurės karo metais. Dabartinis bažnyčios pastatas suprojektuotas Teodoro Narbuto (1784–1864), pastatytas 1847–1852 m. Iki 2012 m. bažnyčios teritorijoje archeologiniai tyrinėjimai nevykdyti.

Žvalgomųjų tyrimų metu nustatyta, kad ŠV, V ir PV bažnyčios pusėse (šurfai 1–3, 5–8) kultūrinio sluoksnio storis siekia 0,6–1,3 m. Vertingas kultūrinio sluoksnio horizontas šiuose šurfuose neaptiktas. Apatinis sluoksnis greičiausiai suformuotas statant dabartinį bažnyčios pastatą. XV–XVI a. pradžia datuotini buitinės keramikos fragmentai aptikti kartu su XIX a. šukėmis.

ŠR ir PR bažnyčios pusėse (šurfai 4, 9–10) surasta nesuardytų palaidojimų – iš viso 13. Šurfo 3 vietoje, iškasto bažnyčios pastato Š pusėje, 60 cm gylyje, molingos žemės sluoksnyje atkastas palaidojimas – *kapas 1*. Iki 6 metų vaiko griaučiai buvo orientuoti galva į Š (5°), 75 cm ilgio, rankos sudėtos dubens kaulų srityje. Fiksuotas 80x40 cm dydžio medinio karsto kontūras, įkapių palaidojime nesurasta.

Giliau kasant molingos žemės sluoksnį surinkta daug žmonių kaulų iš suardytų palaidojimų, aptikti 9 kaukolių fragmentai, ilgųjų kaulų ir jų nuolaužų. Nustatyta, kad kaulai yra ne mažiau kaip iš 12 įvairaus amžiaus žmonių (6–40 metų) suardytų palaidojimų. 80 cm gylyje šurfo ŠV dalyje atidengtas nesuardytas palaidojimas – *kapas 2*, orientuotas galva į P (182°), aukštielninkas, 1,4 m ilgio. Išliko beveik visas skeletas, tik be kairės blauzdos ir pėdos. Kairė ranka sulenkta alkūnės srityje, dešinė sulenkta ant krūtinės. Palaidota iki 40 m. amžiaus moteris. Įkapių kapo 2 vietoje neaptikta, nefiksuota ir karsto liekanų. Palaikai laidoti į suardytą rudos molingos žemės sluoksnių.

Dar vienas sveikas palaidojimas *(kapas 3)* surastas šurfo R dalyje 1,05 m gylyje. Tam, kad galima būtų preparuoti visą skeletą, šurfo PR kampe iškasta 1x1 m dydžio išpjova. Mirusysis palaidotas aukštielninkas, galva orientuotas į R (94°). Griaučiai sveiki, 1,6 m ilgio, rankos sulenktos ant krūtinės. Palaidojimas iki 40 metų amžiaus moters. Įkapių nerasta. Palaikai gulėjo ant įžeminio priemolio sluoksnio.

1,1 m gylyje šurfo V pusėje atidengtas akmenų, rištų kalkių skiediniu ir moliu, fragmentas, orientuotas P–R kryptimi. Jo matmenys 1,9x0,5 m, storis 40–50 cm. Išlikusi tik apatinė buvusio mūro (?) dalis. Fiksuoti keturi 40/35x 30x30/25 cm dydžio akmenys, aplipę kalkių skiediniu. Apink akmenis buvusiame molyje taip pat aptikta kalkių skiedinio priemaišų. Spėjama, kad tai prieš dabartinės bažnyčios

statybą buvusio pastato mūrinių pamatų fragmentas. Gali būti, kad tai ankstesnės bažnyčios pamatų liekanos, bet tam nustatyti reikia didesnės apimties archeologinių tyrinėjimų. Užfiksavus pamatų (?) liekanų fragmentus, jie uždengti ir užkasti drėgmei pralaidžiu sluoksniu.

Šurfe 4 surastų palaidojimų datuoti nepavyko, nes neaptikta jokių įkapių. Fiksuotas vientisas molingos žemės sluoksnis, kuriame kartu su kaulais rasta ir smulkių buitinės keramikos šukių. Keramika degta oksidacinėje aplinkoje, su stambiomis priemaišomis. Dalis šukių puoštos bangelės ar horizontalių linijų ornamentais. Surasta juodosios gludintos keramikos fragmentų, kelios šukės, dengtos žalia, ruda glazūra. Surinkti keramikos fragmentai datuojami XV–XVII a. 1,2 m gylyje nuo dabartinio paviršiaus atidengtas nejudintas sluoksnis – maišytas su žvyru priemolis.

Šurfe 9, iškastame bažnyčios pastato P pusėje, aptikti dar du palaidojimai *(kapai 4, 5)*. Po viršutiniais sluoksniais 50 cm gylyje prasidėjo tamsiai pilkos žemės sluoksnis, kuriame surasta XV–XIX a. datuojamos buitinės keramikos, stiklinio indo šukių fragmentų, dviejų plokštinių koklių fragmentai (1 pav.). Vienas lygia plokšte neglazūruotas koklis datuojamas XIX a., kitas dengtas ruda glazūra, puoštas antropomorfiniu ornamentu (galva su karūna) – XVII a.

80–90 cm gylyje pasiektas nejudinto molio sluoksnis, kuriame atsidengė dviejų perkasimų (karstų duobių) kontūrai. Perkasimų vietose, 1 m gylyje, aptikti du nesuardyti palaidojimai. *Kape 4* mirusysis palaidotas aukštielninkas, galva į ŠV (350°). Griaučiai beveik sveiki, nebuvo tik dešinės kojos blauzdikaulio ir pėdos. Jie 1,52 m ilgio, rankos ištiestos palei kojas. Palaidojimas 35–45 m. amžiaus moters. *Kape 5* mirusysis palaidotas aukštielninkas, galva į ŠV (350°). Griaučiai sveiki, 1,58 m ilgio, rankos

1 pav. XVII a. plokštinis koklis. T. Poškos nuotr.

Fig. 1. A 17th-century panel stove tile (Blattkachel)

ištiestos palei kojas. Palaidojimas iki 45 metų amžiaus vyro. Abiejų kapų vietoje archeologinių radinių neaptikta. Palaikai gulėjo ant įžeminio molio sluoksnio. Nuėmus kapus 4–5 visame šurfo plote atidengtas nejudinto molio sluoksnis.

Kasant šurfą 10 80–90 cm gylyje nuo dabartinio lygio atidengti 6 kapų palaikai. *Kape 6* mirusysis paguldytas aukštielninkas, galva į PR (170°). Griaučiai sveiki, 1,59 m ilgio, rankos sulenktos krūtinės srityje. Palaidojimas 35–45 metų amžiaus moters. *Kapas 7* orientuotas galva į PR (163°), 1,48 m ilgio, dešinė ranka sulenkta dubens kaulų srityje, kairė – išjudinta iš savo vietos. Palaidojimas 35–45 metų amžiaus moters. *Kapas 8* orientuotas galva į PR (168°), griaučiai nepilni, be kairiojo dubenkaulio ir kojų, 71 cm ilgio, rankos sudėtos dubens kaulų srityje. Palaidojimas 25–35 metų amžiaus moters. Kapas buvo tarp kapų 6 ir 7. *Kapas 9* orientuotas galva į PV (124°). Išlikę moters skeleto fragmentai, amžius nenustatytas, nes tėra tik kairysis dubenkaulis, kairysis žastikaulis, slankstelių ir šonkaulių fragmentai. *Kapas 10* orientuotas galva į PR (168°). Išliko apatinė skeleto dalis – šlaunikauliai ir blauzdų kaulai – iš viso 82 cm ilgio. Spėta, kad tai vyro palaikai. Nuėmus *kapo 6* kaulus nustatyta, kad jie buvo palai-

doti virš vaiko *kapo 11*. Vaikas palaidotas aukštielninkas, galva į PR (160°), jis 60 cm ilgio. Nustatyta, kad tai 3–5 metų vaiko skeletas. Įkapių kapuose 6–11 nerasta.

Dalis rastų kapų apardyti, aptikti ne visi kaulai, greičiausiai dalis jų išjudinti iš savo vietos vėlesnių laidojimų ar kitų darbų metu. Surastų palaidojimų datuoti nepavyko, nes neaptikta jokios datuojančios medžiagos, tik kelios XVII a. datuotos šukės. Taip pat surasta kaltinių vinių, greičiausiai iš buvusių karstų, stipriai sunykęs geležinio peilio geležtės fragmentas. Medinių karstų žymių neužfiksuota.

Nuėmus palaidojimus toliau nukasinėtas tamsiai pilkos žvyringos žemės sluoksnis. 1–1,1 m gylyje didžiojoje šurfo dalyje pasiektas nejudintas žvyringo priemolio sluoksnis. Tik šurfo PV dalyje buvo fiksuotos 3 perkasimų ribos. Spėta, kad šiose vietose gali būti palaidojimai. Kasant giliau ši prielaida pasitvirtino.

Kapas 12 aptiktas 1,15 m gylyje. Mirusysis palaidotas aukštielninkas, galva į PR (160°). Skeletas 80 cm ilgio, nepilnas, be kaukolės. Nustatyta, kad tai 3–5 metų vaiko skeletas. *Kapas 13* surastas 1,1 gylyje. Mirusysis palaidotas aukštielninkas, galva į PR (165°), 1,69 m ilgio. Skeletas pilnas, dešinė ranka sulenkta dubens kaulų srityje, kairė – ištiesta palei kairę koją. Nustatyta, kad tai 40–50 m. moters kapas. Preparuojant jį prie kairiojo dubenkaulio surasta geležinio peilio geležtė su pilna įkote. Nuėmus kapą, apačioje buvusiame 5–10 cm storio pilkos molingos žemės sluoksnyje, kapo duobės dugne surasta sidabrinė XV a. pradžios dvidenario nominalo moneta. Monetos averse Vytis, reverse – Gedimino stulpai iškilių taškelių apvade (Vilniaus kalykla, 1401–1430 m.).

Nuėmus kapus 12, 13, visame šurfo 10 plote atidengtas įžemis – molis. Tik šurfo PV dalyje buvo 60 cm pločio perkasimo riba. Kasant šioje

2 pav. XV a. segė. T. Poškos nuotr.

Fig. 2. A 15th-century brooch

0 3 cm

vietoje buvusį pilkos molingos žemės sluoksnį, surasta kaulų iš suardytų palaidojimų sąvarta. Čia aptikta ne mažiau kaip 5 žmonių kaulų, tarp kurių surasta ir archeologinių radinių. Tai peilio kaulinė rankena su geležtės fragmentu bei vario lydinio lieta plokštinė segė (2 pav.). Segė ornamentuota, nors ornamento nustatyti nepavyko, datuojama XV a. pradžia–viduriu.

Iš 8 surastų kapų datuoti pavyko tik kapą 13. Jis XV a. I pusės. Pagal stratigrafiją tokiu pačiu laikotarpiu turėtų būti datuojamas ir kapas 12. Kapai 6–11 pagal stratigrafiją nedatuojami. Pagal tai, kad jų aplinkoje rasta XVII a. keramikos šukių, jie atsiradę ne anksčiau kaip XVII a. pabaiga.

Žvalgymai atlikti tranšėjų, kastų nuo bažnyčios iki šulinių, sumontuotų šurfų vietose. Iš viso iškasta 10 tranšėjų atkarpų. Tranšėjos kastos iki projektinio 50–60 cm gylio. Vertingas kultūrinio sluoksnio horizontas nepasiektas, archeologinių radinių tranšėjų vietose nesurasta.

The grounds of the Eišiškės Church of the Ascension

In 2012, a total of 48 m^2 were excavated on the grounds of Eišiškės (Šalčininkai District, S Lithuania) Church of the Ascension and 40.5 m^2 were surveyed at the sites of the sewerage line trenches. During the evaluation it was determined that the cultural layer on the NW, W, and SW sides of the Eišiškės Church of the

Ascension (test pits 1–3, 5–8) was 0.6–1.3 m thick. The lower cultural layer horizon was probably formed in erecting the current church building. Fragments of 15th – early 16th-century household pottery and stove tiles (Fig. 1) were discovered together with 19th-century sherds.

Intact burials (13 in all) were discovered on the NE and SE sides of the church (test pits 4, 9–10). Three burial horizons were distinguished. The two upper horizons (burials 1–11) were not precisely dated because no finds were discovered in the burial sites, but it was determined that they occurred prior to the construction of the current church building, i.e. prior to mid-19th century (1847). The bottom horizon (test pit 10, burials 12–13), based on the finds (Fig. 2), dates to the first half – middle of the 15th century. Fragments of a masonry foundation (?) discovered at the site of test pit 4 could be the remains of the earlier church's foundation.

Algirdas Žalnierius

Paparčių dominikonų vienuolyno ansamblis

Žvalgomieji tyrinėjimai Paparčių buvusio dominikonų vienuolyno teritorijoje (Kaišiadorių r.) ir už jos ribų buvo atlikti 2012 m. liepos–rugpjūčio mėnesiais. Jie vykdyti rekonstruojamoje Domininkonų gatvėje, krepšinio aikštelės stovų ir lietaus kanalizacijos trasos vietose. Žvalgymai atlikti žemės darbų rekonstruojamoje Dominikonų gatvėje ir drenažo bei elektros kabelio trasų tiesimo vienuolyno teritorijoje vietose. Tyrinėjimų metų buvo iškastas 21 šurfas Dominikonų gatvėje ir buvusio vienuolyno Š teritorijoje. Už istorinių buvusio vienuolyno ribų buvo iškasti šurfai 1–4 ir 11–19. Vienuolyno Š teritorijoje iškasti šurfai 5–10 ir 20–21. Bendras ištirtas plotas yra 27 m^2. Žvalgymų metu buvo stebimi žemės kasimo darbai, atliekami rekonstruojant Dominikonų gatvę. Ruošiant pagrindą naujai dangai buvo iškastas 13–14 m pločio, iki 70 cm gylio ir 96 m ilgio griovys. Žvalgymų metu buvo užfiksuoti kultūrinių sluoksnių klodo 6 pjūviai, atsidengę iškasto griovio šlaituose. Taip pat žvalgymai buvo atliekami tiesiant elektros kabelius prie bibliotekos pastato ir apšvietimo kabelius naujai suprojektuotos estrados vietoje, kasant griovius drenažui aplink naujai įrengtą krepšinio aikštelę mokyklos kieme.

Paparčių Dominikonų vienuolyno V ir R teritorija tyrinėta 2000, 2002, 2004, 2011 m. Tyrinėjimų metu buvo nustatytas preliminarus vienuolyno ir bažnyčios planas bei kapinių ribos. Rasti kultūriniai sluoksniai vienuolyno V teritorijoje datuojami XVII–XIX a., jų storis yra nuo 60 cm iki 2,5 m. Vienuolyno R teritorijoje 2011 m. rastos tik XIX a. pabaigoje nugriautų vienuolyno pastatų griuvenos ir daržų sluoksnio liekanos (*ATL 2000 metais*, V., 2002, p. 153–155; *ATL 2002 metais*, V., 2005, p. 173–179; *ATL 2004 metais*, V., 2006, p. 185–187; *ATL 2011 metais*, V., 2012, p. 339–341).

Yra duomenų, kad pirmoji bažnyčia Paparčiuose buvo pastatyta XV–XVI a. riboje. LDK iždininkas S. Beinartas 1649 m. Paparčių dvarą ir kelis palivarkus padovanojo Dominikonų ordinui, XVII a. viduryje čia buvo pastatytas mūrinis vienuolynas ir bažnyčia. Vienuolynas buvo dviejų aukštų, kartu su bažnyčia sudarė uždarą ansamblį su vidiniu kiemu. Bažnyčioje buvo 7 altoriai, papuošti skulptūromis ir paveikslais. Viename iš altorių buvo stebuklingas šv. Marijos Snieginės paveikslas, XVII a. II pusėje dominikonų vienuolių atvežtas iš Romos. Prie bažnyčios P fasado 1744 m. buvo pristatyta